

ПОВІТРЯНЕ, КОСМІЧНЕ, ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

УДК 347.8

Д. О. Беззубов,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ НА ТРАНСПОРТІ: ФОРМАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

У статті міститься дослідження формально-правових підходів до категорії безпеки на транспорті з позиції суспільних відносин у сфері транспорту. В процесі дослідження аналізуються підходи до категорії транспортної безпеки, пропонується аналіз даної категорії з позиції теорії адміністративного права. Формується науковий базис для подальших досліджень категорії суспільна транспортна безпека.

Ключові слова: безпека, суспільна безпека, транспорт, суспільна транспортна безпека

Д. А. Беззубов

Обеспечение безопасности на транспорте: формально-правовые основы

В статье содержится исследование формально-правовых подходов к категории безопасности на транспорте с позиции общественных отношений в сфере транспорта. В процессе исследования анализируются подходы к категории транспортной безопасности, предлагается анализ данной категории с позиции теории административного права. Формируется научный базис для дальнейших исследований категории общественная транспортная безопасность.

Ключевые слова: безопасность, общественная безопасность, транспорт, общественная транспортная безопасность.

D. Bezzubov

Ensuring the safety of transport: the formal-legal basis

The article contains a study of the formal legal approaches to the category of transport safety from the perspective of public relations in the field of transport. The study analyzes the approaches to the category of transport security, an analysis of this category of positions of the theory of administrative law. Emerging scientific basis for further research category of public transport security.

Key words: safety, public security, transport, public transport security.

Постановка проблеми та її актуальність.

У сучасних науках адміністративного, екологічного, транспортного, господарського права однією з найбільш досліджуваних категорій є категорія «безпеки». Це пов'язано із низкою причин, серед яких головною виступає проблема формування впливу використання джерел підвищеної небезпеки підприємствами та їхнього впливу на стан навколишнього середовища та відповідного дотримання права на безпечне існування людини. Але, разом з тим, потрібно констатувати суттєвий науковий момент: відсутність сформованої прикладної бази таких досліджень.

Дослідження категорії безпеки на транспорті у сучасних правових науках впливає із двох аспектів: перший – формування і класифікація сучасних нормативних джерел права, що регулюють категорії безпеки, та другий аспект – організаційний, його базисом є дослідження впливу загроз і небезпек на стан конкретних суспільних відносин, що охороняються нормами права (наприклад, безпека дорожнього руху, безпека аеродромів, безпека навколишнього середовища).

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі проблемні питання щодо формування категорії безпеки у транспортній сфері з позиції адміністративно-

го права досліджували такі вчені як В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, М. І. Ануфрієв, І. В. Арістова, О. М. Бандурка, О. О. Бандурка, Ю. П. Битяк, В. Т. Білоус, І. Л. Бородін, І. С. Братков, Н. П. Бортник, В. М. Гаращук, І. П. Голосніченко, В. Л. Грохольський, Є. В. Додін, В. О. Заросило, Р. А. Калюжний, С. В. Ківалов, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, С. Ф. Константінов, В. В. Конопльов, О. В. Копан, Б. А. Кормич, М. В. Корнієнко, О. В. Кузьменко, В. І. Курило, М. Н. Курко, В. А. Ліпкан, О. А. Мартиненко, О. А. Музыка-Стефанчук, В. І. Олефір, О. І. Остапенко, В. П. Петков, А. М. Подоляка, Т. О. Проценко, Л. А. Савченко, І. М. Сопілко, А. А. Стародубцев, А. І. Стахов, М. М. Тищенко, В. К. Шкарупа, І. М. Шопіна, Х. П. Ярмакі, О. Н. Ярмиш та ін.

Сучасний стан адміністративно-правового регулювання суспільної безпеки в сфері транспорту умовно можливо розділити на декілька основних напрямів: перший пов'язаний з проблемою забезпечення суспільної безпеки на транспорті як прикладної проблеми адміністративного права в аспекті уніфікації принципів, форм, методів і функцій забезпечення суспільної безпеки (представниками даного напрямку є Д. М. Бахрах, О. І. Стахов, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко та інші), другий напрям визначає суспільну безпеку як частину національної безпеки та інформаційного права (представниками даного напрямку є В. Ліпкан, С. Г. Ситнік, В. К. Олуйко, І. М. Сопілко, Б. А. Кормич, К. І. Беляков та інші), третій напрям визначає проблему забезпечення безпеки на транспорті як елемент поліцейської та міжнародної діяльності (В. О. Заросило, Н. П. Бортник, В. І. Олефір) та четвертий напрям окреслює проблему забезпечення суспільної безпеки у векторі забезпечення в цьому процесі прав і свобод людини і громадянина (А. М. Подоляка, І. Л. Бородін, М. Н. Курко та інші).

Метою дослідження є формування науково-прикладної та теоретичної бази для дослідження категорії безпеки в сфері транспорту з позиції адміністративної науки та систематизації позицій формально-правового підходу до категорії безпеки як елементу забезпечення права на безпечно існування людини і громадянина.

Виклад основного матеріалу. В системі сучасних наукових поглядів на категорію безпеки

ми визначаємо наявність суспільних відносин, що охороняються чинними нормами права в сфері транспорту. Виходячи з цієї позиції, окремим напрямом дослідження у сфері безпеки на транспорті пропонуємо виокремити суспільну безпеку на транспорті.

Сучасний стан адміністративно-правового регулювання забезпечення суспільної безпеки на транспорті – це фактичний масив нормативних актів у галузі адміністративного права, що регулює процес забезпечення суспільної безпеки всіма суб'єктами забезпечення транспортної сфери. З позиції дослідження визначаємо, що це джерела адміністративного права в сфері забезпечення суспільної безпеки на транспорті.

У науковій адміністративній літературі під джерелом адміністративного права розуміють зовнішню форму вираження адміністративно-правових норм. Оскільки ми дотримуємося думки, що забезпечення суспільної безпеки є невід'ємною частиною адміністративного права, то джерела забезпечення суспільної безпеки повністю збігаються з джерелами адміністративного права за класифікацією і призначенням.

У суспільній діяльності адміністративне право регулює велику кількість різноманітних суспільних відносин різноманітного змісту, що і зумовлює значну кількість джерел адміністративного права.

Типологічну модель напрямів визначення поняття «безпека» запропонував В. Ліпкан у своїй праці «Національна безпека та національні інтереси», але функціональні ознаки були сформовані пізніше з позиції загальних засад розвитку категорії безпеки взагалі [1, с. 8]. При цьому він наголошує на складності та багатогранності даної категорії, визначивши наявність доктринального, енциклопедичного та нормативно-правового підходу до категорії «безпека». Ми визначаємо, що з позиції правової науки безпека на транспорті формується як частина національної безпеки, тому джерела права частково є ідентичними.

Джерела забезпечення суспільної безпеки на транспорті складають певну систему, в якій можна виділити: 1) Конституцію України; 2) КУпАП, Кодекс адміністративного судочинства України, Кодекс цивільного захисту Украї-

ни; 3) закони України (*далі* – ЗУ) «Про службу безпеки України», «Про національну поліцію», «Про основи національної безпеки» та ін.; 4) постанови та розпорядження Верховної Ради України; 5) укази та розпорядження Президента України; 6) постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; 7) накази та інструкції керівників центральних органів виконавчої влади і накази керівників державних підприємств, установ, організацій; 8) нормативні акти місцевих рад та їх виконавчих органів (рішення і розпорядження); 9) міжурядові угоди, ратифіковані Верховною Радою України [1, с. 56].

Погоджуючись і беручи за основу запропонований підхід, зауважимо, що якщо категорія безпека є універсальною, то категорія суспільної безпеки охоплює систему безпеки суспільних відносин у всіх сферах, в тому числі транспорт. Тому ми пропонуємо визначити такі напрями типології категорії суспільної транспортної безпеки як: формально-правовий, тобто такий, що відповідає стану суспільних відносин в певний час та певному місці, з урахуванням обставин, що склалися або ймовірні.

Сукупність нормативних актів у галузі адміністративного права дозволяє визначити формально-правовий аспект категорії забезпечення суспільної безпеки з позиції категорії безпеки.

Формально-правовий аспект категорії «суспільна безпека України» передбачає вплив системи безпеки певної галузі на діяльність із забезпечення суспільної безпеки України і відзначається такими, основними властивостями категорії безпеки, що міститься в чинних нормативно-правових актах України.

Формування забезпечення суспільної безпеки на транспорті формує категорію «суспільна транспортна безпека» як окремий теоретичний елемент адміністративного права, що має свої ознаки та функції. Формування цих функцій і ознак відбувається через декілька основних підходів, серед яких найбільш суттєвими є:

1. Суспільна транспортна безпека як активна категорія визначається системою: суспільна безпека – певні заходи, що здійснюються уповноваженим суб'єктом права.

Суспільна транспортна безпека – це стан суспільного середовища, за якого відсутні загрози

і небезпеки у сфері транспорту. Досягнення цього стану можливо лише здійсненням дій уповноваженими суб'єктами забезпечення суспільної безпеки. Ці дії повинні мати кілька ознак: активність – реалізація повноважень шляхом впливу на зовнішнє середовище, тобто на його стан та ймовірну зміну такого стану; цілеспрямованість – мета і завдання вищезазначених дій повинно мати заздалегідь запланований кінцевий результат (теоретичний – відновлення або підтримання стану безпеки, практичний – реалізація повноцінного функціонування окремої галузі чи ланки суспільства в режимі відсутності загроз і небезпек); постійність у часі і просторі – така діяльність не повинна зупинятись незалежно від зовнішніх обставин (наприклад, за відсутності небезпеки чи загрози).

У «Положенні про систему управління безпекою руху поїздів у Державній адміністрації залізничного транспорту України» зазначено, що система управління безпекою руху поїздів – «це комплекс заходів, які дають змогу персоналу Укрзалізниці, залізниць, підприємств та їх структурних підрозділів ефективно проводити роботу в сфері забезпечення руху поїздів» [2]. Дане положення є прикладом процесу забезпечення суспільної безпеки на транспорті як профілактики виникненню ймовірних загроз і небезпек техногенного характеру.

У ЗУ «Про пожежну безпеку» від 17 грудня 1993 року зазначено, що «забезпечення пожежної безпеки є невід'ємною частиною державної діяльності з охорони життя та здоров'я людей, національного багатства і навколишнього природного середовища» [2]. Пожежна безпека є складовим елементом суспільної безпеки, тому дотримання правил і вимог пожежної безпеки є обов'язковим для всіх учасників процесу забезпечення суспільної безпеки.

У Повітряному кодексі України від 19 травня 2011 року зазначено, що авіаційна безпека – це «захист цивільної авіації від актів незаконного втручання, який забезпечується комплексом заходів із залученням людських і матеріальних ресурсів» [3]. Вплив даного виду безпеки подібний до безпеки залізничного транспорту. Повітряний кодекс визначає дотримання суспільної безпеки при використанні повітряних суден і

профілактики загроз повітряного характеру (наприклад, безпека польотів повітряних суден над житловими кварталами міст).

2. Суспільна транспортна безпека як пасивна категорія визначається системою: суспільна безпека – відсутність ризику, загрози, небезпеки.

Суспільна безпека – це стан відсутності загроз і небезпек суспільному середовищу в певний час. У цьому визначенні можна розглядати суспільну безпеку в системі: простір – час – людина. При цьому кожен із цих компонентів має свій вплив на пасивний стан безпеки.

Простір – певна частина території, яка є безпечною, тобто на якій відсутні загрози і небезпеки будь-якого походження. Час – певний проміжок часу відсутності загроз і небезпек до моменту виникнення ситуації загрози або небезпеки. Оскільки час не статичний, то неможливо передбачити ймовірність часового проміжку виникнення загрози чи небезпеки в пасивному середовищі. Час по відношенню до безпеки виступає пасивною і статичною категорією, оскільки рахується до моменту виникнення загрози і небезпеки. Людина – найбільш місткий елемент цієї системи, оскільки виступає одночасно об'єктом захисту та ймовірним джерелом виникнення загрози і небезпеки. При цьому виникнення можливо як через активну діяльність, так і через бездіяльність окремої людини.

У ЗУ «Про основи національної безпеки» від 19 червня 2003 року визначено, що національна безпека – це «захищеність життєво важливих інтересів людини та громадянина держави, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам» [4].

У «Положенні про систему управління безпекою руху поїздів у Державній адміністрації залізничного транспорту України» вказано, що «безпека – це відсутність загрози життю, здоров'ю людей, майну, тваринам, рослинам і довкіллю, що перевищує граничний ризик» [2].

У ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року вказано, що екологічна безпека – це такий стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується попередження погіршення еко-

логічного стану та виникнення небезпеки для здоров'я людей [5].

3. Суспільна транспортна безпека як певна діяльність суб'єктів права визначається формулою: безпека – мета діяльності певного органу державного управління.

Суспільна безпека виступає елементом цілепокладання в діяльності всіх суб'єктів забезпечення суспільної безпеки. Цілепокладання суспільної безпеки – елемент суспільного життя, відсутність цього елементу створює небезпеку виникнення криз через невизначеність суспільства в майбутньому.

У статті 4 ЗУ «Про основи національної безпеки» від 19 червня 2003 року наводиться перелік органів виконавчої влади, які уповноважені здійснювати діяльність, спрямовану на забезпечення національної безпеки України, а саме: «Суб'єктами забезпечення національної безпеки є: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки та оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Збройні Сили України; Служба безпеки України; Служба зовнішньої розвідки України; Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України» [4].

У статті 16 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року також дається перелік уповноважених органів виконавчої влади у сфері забезпечення екологічної безпеки, а саме: «Державне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища здійснюють: Верховна Рада, Кабінет Міністрів України; місцеві Ради та їх виконавчі та розпорядчі органи, а також спеціально уповноважені на те державні органи по охороні навколишнього природного середовища й використанню природних ресурсів та інші державні органи відповідно до законодавства України» [3].

4. Суспільна безпека як елемент захисту визначається такою системою: суспільна безпека – стан захищеності від загроз, небезпек, ризиків.

Стан суспільної безпеки – це відсутність загроз суспільству. Фактично, це кінцева мета

діяльності суб'єктів забезпечення суспільної безпеки, але разом з тим – це вихідна точка відліку стану повноцінного функціонування суспільства. Фактично, суспільна безпека – це константа, нульовий стан загроз і небезпек. Такий стан є наочним і реальним й має практичне застосування через мету досягання безпеки в діяльності суб'єктів забезпечення суспільної безпеки.

У «Положенні про систему управління безпекою руху поїздів у Державній адміністрації залізничного транспорту України» зазначається, що безпека руху – «це захист руху залізничного рухомого складу, який характеризується відсутністю граничного ризику виникнення транспортних подій та їх наслідків, які можуть заподіяти шкоду життю та здоров'ю громадян, навколишньому середовищу, майну фізичних або юридичних осіб» [5].

Інформаційна безпека – це спеціальний стан захисту та захищеності інформації від несанкціонованих дій, що несуть небезпеку або загрозу модифікації або руйнування даних [6].

5. Суспільна безпека як елемент правового поля визначається формулою: суспільна безпека – відповідність певним параметрам або значенням (документам).

Загальне забезпечення суспільної безпеки здійснюється і забезпечується через наявність відповідної правової бази, тобто наявність законів, указів, постанов, наказів. Без цих нормативних актів суспільна безпека не має правозастосування, виступаючи виключно теоретичною абстракцією.

У статті 9 ЗУ «Про пожежну безпеку» від 17 грудня 1993 року вказано, «що стандарти, технічні умови, інші нормативно-технічні документи на вогнебезпечні технологічні процеси та продукцію повинні включати вимоги пожежної безпеки та узгоджуватися з органами державного пожежного нагляду. Вимоги пожежної безпеки, що містяться у відомчих нормативних актах, не повинні суперечити державним стандартам, нормам і правилам» [2].

У статті 51 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року вказано, що «проекти господарської та іншої діяльності повинні мати матеріали оцінки її впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я людей» [3].

Висновки. Отже, згідно з проведеним аналізом можемо виділити такі основні ознаки сучасного стану правового забезпечення суспільної безпеки на транспорті: загальність (діяльність із забезпечення суспільної безпеки на транспорті є обов'язковою для всіх учасників суспільних відносин); суб'єктне спрямування – суспільна транспортна безпека забезпечується діяльністю окремих суб'єктів забезпечення суспільної безпеки; ситуаційність – проміжок часу відсутності ризиків і небезпек та ймовірності виникнення ситуацій загроз і небезпек в майбутньому; функціональність – суспільна транспортна безпека як функція діяльності органів виконавчої влади; цілепокладання – суспільна транспортна безпека як основа існування суспільства; наочність – відсутність загроз і небезпек у практичній площині функціонування суспільства, що має час і місце.

Література

1. *Теоретичні основи безпеки: розвиток і становлення: монографія* / В. О. Заросило, Д. О. Беззубов, С. А. Подоляка та ін. – К.: «МП Леся», 2013. – 180 с.

2. *Про пожежну безпеку: Закон України від 17 грудня 1993 р. № 3745-ХІІ* // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 5. – Ст. 21.

3. *Збірник Кодексів та Законів України* / Верховна Рада України; Інститут законодавства; [В. Ф. Опришко (ред.)]. – К., 2009. – 659 с.

4. *Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV* // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

5. *Про затвердження Положення про систему управління безпекою руху поїздів у Державній адміністрації залізничного транспорту України: Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 14 вересня 2004 р. № 818* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0729-11>

6. *Беззубов Д. О. Правові виміри категорії «безпека»* / Д. О. Беззубов // *Наука і правоохорона*. – 2013. – № 2. – С. 64–70.

References

1. *Teoretichni osnovi bezpeki: rozvitok i stanovlennja: monografija* / V. O. Zarosilo, D. O. Bezzubov, S. A. Podoljaka ta in. – K.: «MP Lesja», 2013. – 180 s.
2. *Pro pozhezhnu bezpeku: Zakon Ukraini vid 17 grudnja 1993 r. № 3745-XII* // Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. – 1994. – № 5. – St. 21.
3. *Zbirnik Kodeksiv ta Zakoniv Ukraini* / Verhovna Rada Ukraini; Institut zakonodavstva; [V. F. Oprishko (red.)]. – K., 2009. – 659 s.
4. *Pro osnovi nacional'noi bezpeki Ukraini: Zakon Ukraini vid 19 chervnja 2003 r. № 964-IV* // Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. – 2003. – № 39. – St. 351.
5. *Pro zatverdzhennja Polozhennja pro sistemu upravlinnja bezpekoju ruhu poizdiv u Derzhavnij administraciji zaliznichnogo transportu Ukraini: Nakaz Ministerstva transportu ta zv'jazku Ukraini vid 14 veresnja 2004 r. № 818* [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0729-11>
6. *Bezzubov D. O.* Pravovi vimiri kategorii «bezpeka» / D. O. Bezzubov // *Nauka i pravohorona*. – 2013. – № 2. – S. 64–70.